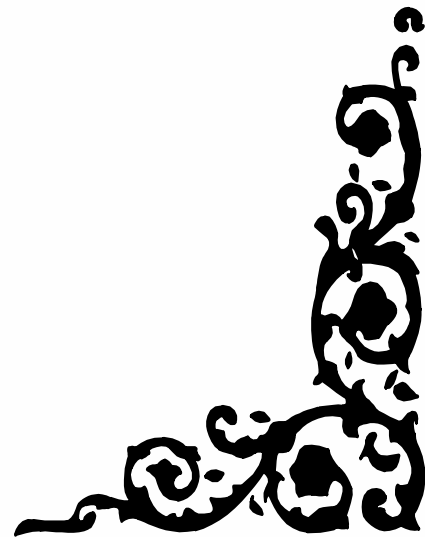
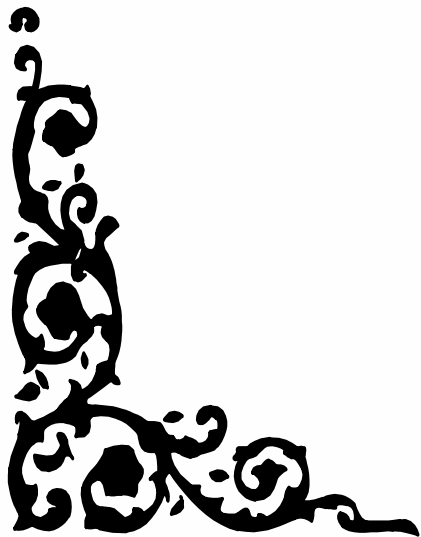

דברי משה

פרשת שמות

עבודת ימי השובבי"ם
אמונה ועסק התורה

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים
02 - 5715091

פרשת שמות

”שובבים” – חיזוק באמונה

”ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים.”
(שמות פרק א פסוק ה)

”ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים?
אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו,
הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו.” (רש”י)

בפגישה של יעקב עם יוסף בנו לפני פטירתו, הוא מבקש מיוסף
ואף משביע אותו, להוליכו אחר פטירתו לחברון, ושם לקבור אותו
במערת המכפלה, יחד עם לאה אשתו ואבותיו הקדושים, אחר
שיוסף מבטיח ליעקב ונשבע לו לעשות כן, כותבת התורה הקדושה
: ”וישתחו ישראל על ראש המטה.”

רש”י הקדוש מפרש את המילים על ראש המטה, שיעקב אבינו
נתן להודאה לקדוש ברוך הוא על שהייתה מיטתו שלמה, שאין בה
רשע, שהרי יוסף מלך הוא, ועוד שנשבה לבין הגויים, ואף על פי כן
הוא עומד בצדקו.

בספר חכמה ומוסר [חלק א סימן רמא] שואל הסבא מקלם זצ”ל,
איזה צורך היה בכתיבת המילים ”ויוסף היה במצרים” בפרשת
שמות, כדי ללמד אותנו שיוסף עמד בצדקו, הרי כבר למדנו על כך
בפרשת ויגש?

וכותב הסבא מקלם זצ”ל : ”אבל למדנו מזה, כי התורה אינה
פוסקת מלהפליא על זה, פלא אחר פלא בלי הפסק, ... בענין שכתב
האבן עזרא ז”ל על פסוק איש כי יפליא, לשון פליאה, כולם רודפים

אחרי תאוותם והוא נודר מתאוה, ככה כולם מתחזקים בטבעם הנולד להם, ומי שיתחדש טבעו זה פלאי.

יוסף אחוז במידת היסוד

כידוע שמידתו של יוסף היא "יסוד", שהיא המידה השישית שבשבע מידות תחתונות המכונות חג"ת נה"מ¹, מכח אחיזתו במידה זו בשלימות זכה יוסף לתואר "צדיק"².

היות והיסוד הוא הדבר שעליו עומד כל הבנין³, לכן הדבר הכי חשוב ביסוד הוא היציבות ויכולת העמידה שלו להחזיק מעמד בכל מצב ובכל זמן.

כזה היה יוסף הצדיק, הוא היה צדיק כאשר היה קרוב ליעקב אביו, וכזה הוא נשאר גם כאשר התגלגל למצרים הרחק מבית אביו, גם שם הצליח יוסף לעמוד איתן מול כל הניסיונות שעברו עליו שנשאר בצדקו.

בספר משלי (פרק י פסוק כה) כותב שלמה המלך עליו השלום: "כעבור סופה ואין רשע, וצדיק יסוד עולם".

מסביר המלבי"ם זצ"ל, שהרשע אין לו שורש חזק במציאות, אלא רק קיום מקרי, וכדבר הבלתי נשרש בחוזק, אשר בעבור סופה

¹ ר"ת חסד, גבורה, תפארת, נצח, נוד, יסוד, מלכות, אברהם היה אחוז בחסד, יצחק בגבורה, יעקב בתפארת, משה בנצח, אהרן בהוד, יוסף ביסוד, דוד במלכות.

² כך במסכת יומא (לה:): "אמרו עליו על יוסף הצדיק", וכן דרשו בתנחומא פרשת נח (סי' ד) על יוסף את הפסוק בספר עמוס (פרק ב פסוק ו): "על מכרם בכסף צדיק".

בספר פרדס רימונים (שער כג פרק י אות נב) כותב רבי משה קורדוברו זצ"ל: "יוסף הוא היסוד, וקראו בלשון יוסף להיותו מרכבה אליו". בספר תולדות יעקב יוסף פרשת וישב כותב הרבי זצ"ל, שהעבודה של מידת היסוד, היא להכניע החומר אל הצורה.

³ כן דברי רבי אלעזר בן שמוע במסכת חגיגה (יב:): שהארץ עומדת על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר וצדיק יסוד עולם,

וסערה יישאהו הרוח, כן בעוד שהשנים כסדרן יתקיים כפי הטבע, אבל בעת מהומה תישאהו סופה ותשערהו ממקומו, אבל צדיק יסוד עולם, שהוא יש לו קיום במציאות, מצד שלמות נפשו ומצד השגחת ה', בעת סופה לא תנדהו הרוח ומקרי הזמן, כי הוא כיסוד מוסד עי"ש.

פרעה מלך מצרים היפך מידת היסוד

"ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף".

(שמות פרק א פסוק ח)

כבר עמדו חז"ל על השאלה, איך יתכן שמלך מצרים אינו מכיר את יוסף, הרי לא היה אדם במצרים של אז שלא הכיר או לפחות שמע על יוסף, על זה שבתבונתו הציל את האימפריה המצרית מהתמוטטות כלכלית באותם שבע שנות הרעב הקשה שהיו בזמנו, טובי הכלכלנים במשך השנים חקרו ודנו במשנתו הכלכלית של יוסף, בספרי ההיסטוריה של מצרים הוקדש סופר על יוסף ועל תרומתו האדירה למדינה, אז איך יתכן שדווקא המלך לא יודע מי זה יוסף?

במסכת עירובין (נג.) מבואר, שפרעה מלך מצרים כמו כל אדם שני במצרים ידע ושמע על יוסף ועל פעלו, רק שאחר פטירת יוסף, עשה את עצמו כאילו אינו מכיר את יוסף, הפנה עורף של הטוב שיוסף הטיב עם בני עמו, כדי להפוך את בני עמו של יוסף לעם של עבדים.

אכן יש לומר עוד בזה, שבמילים "אשר לא ידע את יוסף", באה התורה הקדושה לומר לנו שפרעה מלך מצרים, היה האנטיתזה לכל מה שאפיין את יוסף הצדיק, בשונה מיוסף שהיה האחוז במידת היסוד, שהיה יציב ועקבי באמונתו, פרעה מלך מצרים היה הפכפך וחסר יציבות לחלוטין.

פרעה – שובב

“אוויל מורד בעושהו היצלח ? בשלותו כבדו חין
יפלת, ראה שובב ושים אל לבך, כל דבר פרעה
בפרשת בשלח” (אבן עזרא הקדמה לפרשת בשלח)

האבן עזרא זצ”ל מכנה את פרעה מלך מצרים בתואר “שובב”,
בספר אור יחזקאל [יראה ומוסר עמוד מג] כותב מרן הגר”י לוינשטיין
זצ”ל : “ביאורו של שובב, החי ללא מחשבה וחכמה, משום הכי
מחויב השובב להביט בהנהגת ה’ עם פרעה, כי סיבת חטא פרעה
הרשע היתה אף היא בגדר שובבות, וכדאיתא בפסוק : “עד אנה
מאנת לענות מפני”, תובע הקדוש ברוך הוא מפרעה חסרון כניעה
מפני הי”ת.

פרעה מלך מצרים היה נגוע בתכונה של “שובבות”, המילה
שובב היא כמו סובב, [האותיות ש’ וס’ מתחלפות זו בזו], מילה
שמבטאת מצב של חוסר יציבות, כך פרעה מלך מצרים היה חסר
יציבות והפכפך, שב בתשובה ומיד אחר כך חוזר לסורו, מודה :
“חטאתי, ומיד אחר כך מוסיף לחטוא ומכביד לבו”⁴.

פרעה – יצר הרע

באגרת מוסר שכתב הרמב”ם זצ”ל לבנו רבי אברהם זצ”ל, בין
הדברים הוא כותב : “ויש לך בני לדעת כי פרעה מלך מצרים הוא
יצר הרע באמת”⁵.

⁴ בפירוש מצודת דוד על ספר משלי (פרק כא פסוק ח) כותב שהמילה הפכפך היא
ביטוי לחוסר יציבות : “שהוא מתהפך במעשיו פעם כך ופעם בהפך, וזה לשון הילקוט
שמעוני משלי [רמז תתקלב] : מאיש מדבר תהפוכות זה פרעה כשהיתה המכה באה
עליו היה אומר למשה הסר גזרה זו מעלי ואני משלח את ישראל ומשה היה מעבירה
בתפלה, וכיון שרואה פרעה שנתבטלה הגזרה היה אומר לא ידעתי את ה’ לכך נאמר
מאיש מדבר תהפוכות”.

⁵ כן כותב הנועם אלימלך בתחילת פרשת בשלח שפרעה נקרא יצר הרע שהוא
אותיות העורף שמקשה ערפו של אדם”.

כמו פרעה מלך מצרים, גם היצר הרע כל מגמתו ורצונו הם לערער אצל האדם את היציבות שלו בעבודת ה', דרך רמז, לשון הגמרא במסכת שבת (קה:): כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך⁶.

ימי השובבים תיקון למידת היסוד

פרשת שמות פותחת תקופה קדושה ומיוחדת בימי השנה, תקופה הנקראת "שובבים", [ר"ת של הפרשיות ש'מות, ו'ארא, ב'א, ב'שלח, י'תרו, מ'שפטים, בשנה מעוברת מתווספות לתקופה זו גם פרשיות ת'רומה ת'צוה⁷ והיא נקראת שובבי"ם ת"ת].

ימים אלה לפי רבותינו המקובלים הם ימי תיקון לפגם היסוד⁸, לכן נהגו לצום ולהתענות בימים אלה בו"ה ולומר תפילות ותחינות,

⁶ עיי' בספר שפתי כהן שמות (פרק כג פסו' ו) שמפרש את הפסוק מדבר שקר תרחק על היצר הרע שכל דבריו הם שקר, וכן כותב ההפלאה בהקדמה למסכת כתובות (ב). לפרש את דברי דוד המלך ע"ה" על בן שנאתי כל אורח שקר" על היצר הרע, ובמסכת שבת (קד). אמרו "שיקרא לא קאיי", [עיי' פי' רש"י לספר משלי (פרק יב פסו' יט) שהשקר אין לו רגלים, והוא רמז לנחש הקדמוני אשר נתקלל "על גחונך תלך" בלא רגלים ובדעת חכמה ומוסר [חלק ב מאמר סד] מסביר רבנו ירוחם שכל רוח קל דוחהו מסוף העולם ועד סופו, [וכן בהמשך [מאמר סה] מבאר שהמשפט אין לו רגלים הוא ביטוי לדבר שמתנדנד ביותר, "כמוץ אשר תדפנו רוח", אינו מחזיק שום מעמד, ובזוהר פרשת בראשית [דף לה עמוד ב] על הפסוק והנחש היה ערום כתב שהנחש דא יצר הרע, וזה כמש"נ שהיצר הרע כח ענייניו הוא לבטל מהאדם את היציבות שלו בעבודת ה'.

⁷ בספר צפורן שמיר (סימן ו אות צח) מביא בשם גורי האר"י זצ"ל שעיקר תקון השובבי"ם בשנה מעוברת ולכן מי שהוא תש כח ואינו יכול להתענות בכל שנה יתאמץ לשנה מעוברת לעשות תקון שובבי"ם, וכן משמע מלשון המגן אברהם בהקדמה לסי' תרפה: "יש נוהגין "בשנה מעוברת" לקבוע תענית בכל יום ה' מפרשת שובבי"ם ת"ת".

⁸ זה לשון הבאר היטב (סי' תרפה ס"ק ב): "...וימים אלו מסוגלים להתענות בהם על הקרי יותר מכל ימות השנה. וטעם הדבר יתבאר לך ממה שביארנו בעניין גלות מצרים בחומר ובלבנים מה ענינו. ושם נתבאר כי אותם שנשתעבדו בגלות מצרים. היו אותם הניצוצות של הנשמות שיצאו מאדם הראשון באותם ק"ל שנה. שפירש מן

לכיפור עוונותיהם [ענין זה הובא בביאור הלכה (סימן תקס"ו סעי' ב ד"ה ויש)].

לפי מה שנתבאר, נכלל בזה גם תיקון לחוסר היציבות ועמידה של כל אחד ואחד בעבודת ה' שלו בכלל, ובעניינים של קדושה בפרט⁹

ויש לשאול, איך וכיצד ניתן לחזק אצלנו את הנקודה הזו של היציבות בעבודת ה', מה הדבר שיוכל להשפיע עלינו להיות עקביים, לעמוד בניסיונות בגבורה ולא להתבלבל ?

אשתנו. והיה מוליד שדין ורוחין ע"י טיפות קרי. וכל אלו נתקנו בגלות מצרים ההוא. ולכן בזמן הפרשיות אלו יש בהם סגולה לקבל תשובת האדם המתענה בהם על עון הקרי.

⁹ בספר קריאה בקריה חלק ב' במאמר אמת בעבודת ה' – יציבות [עמו קלא] כותב הגר"מ סמסנוביץ שליט"א, שאחד הקשיים הגדולים ביותר שבהם ניצב האדם, היא העובדה שאין עבודתו הרוחנית יציבה, אלא היא ארעית בלבד, ומהמחן הטוב ביותר הינו תקופץ "בין הזמנים", כאשר לפתע האדם נמצא ללא סדרי לימוד קבועים, ללא חברותא, ללא מנין קבוע, ללא מבחנים, הספקים, כל המחיצות מתמוטטות, הסיבות המחייבות נעלמו והוא נשאר לבדו, מה מצבו בעת הזאת ? האם הוא ממשיך לשמור על אותה שגרה בה היה חי בתוך הזמן, אותם שעות לימוד, עם אותו חשק, אותה חיות בתפילה, או שנתון הוא לטרדות השולטות על סדר יומו, ואינן מאפשרות לו לעבוד את עבודתו !?

הגאון הגדול רבי דוד פוברסקי זצ"ל ראש ישיבת פונביז' היה רגיל לקום מידי יום אחרי חצות הלילה וללכת לבית המדרש, שם היה שוקע בעמל התורה עד תפילת שחרית, כך נהג עשרות שנים בסיועה של הרבנית שהיתה קמה ומלוח אותו עד הישיבה ושבה לביתה, וכך המשיך גם אחר פטירת הרבנית ע"ה לצאת אל בית המדרש בליווי אחד הנכדים או אחד התלמידים.

פעם בלילה חורפי וגשום, קם ראש הישיבה זצ"ל והכין את עצמו לצאת אל הישיבה, משלא נמצאה מונית שתסיע אותו, התכונן לצאת לדרך ברגליו, לשאלת תלמידו, רבי ! אולי הפעם כדאי להישאר בבית ? השיב ראש הישיבה : מעולם לא נמנעתי מלצאת השעה זו לבית המדרש, אילו הייתי מקבל פעם אחת תירוץ, ואפילו תירוץ המתקבל על הדעת, לא הייתי מחזיק מעמד עד היום. זוהי מעלת היציבות, עשיית רצון ה' בכל המצבים ללא רפיון וללא ויתור כל שהוא.

עיקר העבודה בימים אלה היא בחיזוק באמונה

בספר אור יחזקאל [אמונה עמו' רמה] מתייחס הגר"י לוינשטיין זצ"ל לתקופה זו הנקראת שובבי"ם, וכותב המשגיח זצ"ל, שעיקר הדגש בימים קדושים אלה צריך להיות בעבודה על חיזוק נקודת האמונה בקרבנו, "דדא ביה כולא ביה", כל אשר מתחזק באמונה הכול נמצא בו, כדברי הגמרא במסכת מכות (כד.) "בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחיה" עכ"ל.

הצדיק שהוא יסוד העולם כותב המשגיח זצ"ל, שואב את כל חיותו וכוחו מהאמונה שלו, היא זו שנותנת לו את הכוח להישאר יציב ואיתן בכל הניסיונות שבאים עליו.

דברי הגר"י זצ"ל באגרת המוסר

באגרת המוסר שבספר אור ישראל, מתייחס הגר"י זצ"ל לפסוק שהזכיר המשגיח זצ"ל מספר חבקוק (פרק ב פסו' ד): "וצדיק באמונתו יחיה". וכותב מרן הגר"י זצ"ל: "עתה נשקיף נא בעבודתנו המחויבת לבוראנו יתברך, הלא דבר הוא, מה הוא הכלל אשר ממנו נשאב הפרטים.

בלי דעת ובלי תבונה, נכיר, שהאמונה המרחפת בנו, שהאלוהים שופט הוא, לתת לאיש כפרי מעללו, [אם רע ומר דרכו, יוסר בעונשים רעים, אם בעולם הזה או בעולם הבא עולם הנצחי, בל ידע אנוש ערכה, עד כמה תגדל למעלה ראש באיכות ובכמות. ואם זך ואם ישר פעלו, לעומתו ברוך יאמר, בתענוגים נשאים בעולם הזה, וביותר בעולם הבא, בעדן נפלא למעלה הרבה משכל והרגש אנושי], היא ראשית מצעדנו לעבודתו יתברך.

ומוסיף מרן הגר"י זצ"ל "הוא מאמר חז"ל [מסכת מכות (כד:)] בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחיה, ומאמר חז"ל (מסכת בבא בתרא (ע.ת.)) על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה.

האמונה שהאלוקים שופט הוא, לתת לאיש כפרי מעללו, היא המעמיד לכל הקיום של מצות התורה הקדושה, הידיעה שאם ירע את דרכיו יוסר בעונשים רעים בעולם הזה או בעולם הנצחי, כמו כן האמונה שיש קיבול שכר על כל מעשה ומעשה שעושה, הם מביאים את המושל ביצרו, לחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, והם היסוד לקיום המצות כולן.

בהמשך דברי הגרי"ס זצ"ל שם מתבאר, שככל שתתחזק אצל האדם האמונה בעניין השכר ועונש, כך דבר זה יביא אותו לידי יראת שמים, וזו תביאהו לידי שמירת כל המצוות.

והן דברי מרן הגר"י לוינשטיין זצ"ל: "כל אשר מתחזק באמונה הכול נמצא בו, "בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחיה", כי הכל תלוי ועומד בחזק ועוצם האמונה בתוכינו, וככל שתתחזק נקודה זו בתוכינו כך נוכל לעמוד איתנים ויציבים למול המכבש העצום שמפעיל עלינו היצר הרע.

עד אימת נתיב בקיימא דחד סמכא

באדרא רבא פרשת נשא [דף קכז עמוד ב] אומר רבי שמעון לחברייא: "עד אימת נתיב בקיימא דחד סמכא", עד מתי נתייצב בדרך ארעית, שאינה בת קיימא, שהרי כל דבר הנשען ונתמך על רגל אחת סופו להתמוטט וליפול, היות ואין לו משענת ראויה ומספיקה, לכן אמר להם רבי שמעון שעליהם למצוא דרך בעבודת ה' שהיא בת קיום.

אמת ואמונה

במסכת אבות (פרק א משנה ב) שנינו: "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים".

מדברי המשנה למדנו, שעמידה איתנה ויציבה היא רק זו הנשענת על שלושה עמודים תומכים, בהשענות על שני עמודים

וודאי שעל עמוד אחד, לא תיתכן עמידה יציבה, כזו שתחזיק מעמד לאורך זמן.

בא חבקוק הנביא חידש, שתיתכן עמידה איתנה גם בהשענות על עמוד אחד, וזה כאשר עמוד זה הוא יסוד חזק ואיתן העומד במרכז הבניין.

כזה הוא היסוד הנקרא "האמונה", הוא חזק ואיתן ויש בכוחו להחזיק מעמד לאורך זמן¹⁰.

שובבי"ם

בספר שער רוח הקודש [דף יז עמוד א] כותב רבנו האריז"ל: "ענין השובבי"ם הנודעים, ר"ל שיש מנהג קדום בכל ישראל. להתענות מ' יום רצופי". שיש מן יום הראשון של פ' שמות עד פ' תרומה. וקצת מן תצוה ... ונתנו סימן בהם, שובו בנים שובבים, ר"ת 'שמות' 'וארא' 'בא' 'בשלח' 'יתרו' 'משפטים'.

ומוסיף רבנו האריז"ל: "והנה עיקר התענית במ' ימים אלו לא נתקנו אלא על עון הקרי, וימים אלו מסוגלים להתענות בהם על הקרי יותר מכל ימות השנה.

[חידוש עצום כותב הגאון הצדיק רבי יהונתן וואלינער בקונטרס מרגניתא טבא (אות ב)¹¹ וזה לשונו: "שלא לשוח בדברים בטלים,

¹⁰ כוחה של האמונה מקביל לכוחה של האמת, שהיא יציבה וחזקה, כדברי הגמרא במסכת שבת (קד). "קושטא קאי", וכן אומר שלמה המלך בספר משלי (פרק יב פסוק יט) "שפת אמת תיכון לעד". לכן האמת והאמונה קשורות זו בזו, כלשון הזוהר הקדוש ברעיא מהימנא פרשת פנחס [דף רל עמוד א]: "איהו אמת ואיהי אמונה", ובספר עבודת ישראל פרשת ראה מביא בשם מהור"ר לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל לבאר את דברי הזוהר הקדוש, כי אמת הוא הדבר שאין לנטות בו ימין ושמאל, כי זהב הוא זהב וכסף הוא כסף, אבל אמונה נקרא הדבר שאפשר להכחישו ולומר לא הוא, ואף על פי כן הוא מודה בדבר הוא מחמת אמונה שבקרבו ע"כ, והוא אשר נתבאר שעל ידי האמונה נעשה יציב בעבודתו.

¹¹ החפץ חיים זצ"ל העתיק קונטרס זה הכולל הנהגות טובות וקדושות בסוף ספר אהבת חסד, והכתב שם "מאת הגאון האמתי הצדיק המפורסם בדור שלפנינו, בין חכמי

כי כל דיבור בטל הוא עבירה כענין הוצאת ז"ל ר"ל¹² עיי"ש, לפי זה ניתן לתקן את פגם הדיבור בימי השובבים, כמו שמועילים ימים אלה לתיקון פגם הברית].

וטעם הדבר כותב רבנו האריז"ל, יתבאר לך ממה שביארנו בענין גלות מצרים בחומר ובלבנים מה ענינו. ושם נתבאר כי אותם

ישראל, לגאון תפארת ישראל וקדוש ה', בהתמדת לימודו ובמעשיו הנוראים, ובהערות שם כותב החפץ חיים זצ"ל: "כת"י הזה מצאתי אצל תלמידו הרה"ג החו"ב וכו' כק"ש מו"ה דוב זצ"ל מעיר פלונגיאן וסיפר לו כי רבו הגאון הקדוש הנ"ל היה דרכו לחזור ולשנות המרגניתא הזאת פעמים בכל יום. ולרוב התועלת הנמצא בה העתיקה החפץ חיים בסוף ספרו לזכות הרבים" עיי"ש

¹² ביאור הדברים הוא בהקדים מה ששנינו בספר יצירה (פרק א משנה ג) "וברית יחיד מכוונת באמצע כמילת הלשון וכמילת המעור", היינו שבגוף האדם קיימות שתי בריתות, ברית המעור (המילה) בחלק התחתון של האדם שהוא החלק המעשי, וברית הלשון בחלק העליון של האדם שהוא החלק הרוחני, התפקיד של האדם הוא לקדש את שני חלקי גופו, את חלק הרוח הקשור בדיבור, ואת חלק המעשה הקשור במילה. ובספר שם משמואל פרשת בא [שנה תרע"ג] כותב לבאר, שבאדם יש שני פתחים פתח למוח ופתח ללב. וכנגדן שתי בריתות ברית המעור וברית הלשון, המעור הוא פתח המוח שדרך שם יורד הזרע שהוא מהמוח, וסמך לזה מה שאמרו במסכת יבמות (נג:): אין קישוי אלא לדעת, והלשון היא פתח הלב כאומרם ז"ל לישנא קולמסא דליבא, וניתנו על שני הפתחים שתי בריתות. והיינו שבלתי אפשר לאיש שיהי' השכל שלו זך ונקי אלא א"כ הוא שומר ברית המעור. וכ"כ בלתי אפשר שיהי' לאיש לב טהור אלא א"כ שומר פיו ולשונו.

עוד כותב שם השם משמואל שם, שבגלות מצרים היה לכלל ישראל תיקון בשתי בחינות אלה, לכן השתעבדו דוקא אצל פרעה שהוא אותיות פה רע.

בספר שארית ישראל [שער השובבי"ם פתיחת שמות] מחדש שבימי השובבים נעשה תיקון לחטא של לשון הרע, שעליו אמרו רבותינו זיכרונם לברכה שעבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר, עד שישוב וירצה את חברו, שהכוונה בזה למי שפגם בלשון הרע שכמעט אין לו תשובה, ולכן אין יום הכיפורים מכפר, וכן על עוון פגם הברית אמרו גם כן רבותינו זיכרונם לברכה שאין לו תשובה, כדאיתא בזהר הקדוש דלית ליה תיובתא כי אם בחילא דתיובתי סגיא, נמצא שברית הלשון וברית המעור מכוונים זה בזה ואין יום הכיפורים מכפר עליהם. ועכשיו בימי שובבים ת"ת יש תיקון עצום לפגם ברית המעור וברית הלשון שזה בזה תלויים עיי"ש

שנשתעבדו בגלות מצרים. היו אותם הניצוצות של הנשמות שיצאו מאדה"ר באותם ק"ל שנה. שפירש מן אשתו. והיה מוליד שדין ורוחין ע"י טפות קרי. וכל אלו נתקנו בגלות מצרים ההוא¹³, ולכן בזמן

¹³ בספר דברים (פרק ד פסו' כ) כותבת התורה הקדושה: "ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים, להיות לו לעם נחלה כיום הזה". ארץ מצרים נקראת "כור הברזל", וכך נאמר בספר מלכים א' (פרק ח פסוק נא): "כי עמך ונחלתך הם אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל", רש"י בספר דברים כותב שכור הוא כלי שמזקקים בו את הזהב.

ובספר תורת חיים על מסכת חולין (צב:) כותב שכשם שמצרפין זהב וכסף בתוך הכור להסיר סיגן, כך נצטרפו ישראל במצרים להסיר זוהמתן וזוהמת הנחש, כך כותב גם הכלי יקר בספר דברים שם, שנזדכך חומר של נשמות ישראל בעינוי של מצרים עד שנעשה ברור כשמש, ובספר הכתב והקבלה כותב כי זה היה התכלית האמתית המכוון ממנו ית' לשעבדם במצרים, לצרפם כזהב בכור שיתפרדו הסיגים וישאר זהב טהור לבד, חלאת הפושעי' מתו בימי החשך, ורק הנשארי' נבחרו לקבלת התורה, כי אלו הרבה את ישראל והשפיע להם טובות גדולות בלתי שיעבוד, לא היו מתרציי לקבל עליהם התורה הזאת האוסרת עליהם כל עניני' שהיו רגילי' בהם, לכן היתה מעצת ה' לשעבדם תחת עול מלכות קשה ולסבה זו נטהרו ונזדקקו עד שהיו ראויים לקבל התורה מרצון נפשם" עכ"ל.]

עוד מובא בכתבי האריז"ל על ידי העבודה הקשה בחומר ובלבנים נתקן הפגם שנעשה ביסוד העפר, ועל ידי הגזירה של כל הבן הילוד נתקן הפגם שנעשה ביסוד המים, ועל ידי הקוצר רוח שהיה להם שם נתקן הפגם ביסוד הרוח, ועל ידי העבודה הקשה בכור מצרים [בספר מלכים א (פרק ח פסו' נא)] "כי עמך ונחלתך הם אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל, עי' בפירוש רבינו בחיי לספר שמות (פרק יג) שכתב ומלת "כור" תעיד על האש עיי"ש, ובפירוש חזקוני לספר דברים (פרק ד פסוק כ) מביא בשם רבי עקיבא שהיו המצריים שורפים בניהם של ישראל בכור של אש עיי"ש] על ידי זה נתקן יסוד האש.

ובספר של"ה פרשת שמות מוסיף הרב זצ"ל שמטעם זה בחר הי"ת לזכך את כלל ישראל מזוהמת הנחש דוקא בארץ מצרים, וביד פרעה הרשע, [בגזירת בין הבתרים אמר הי"ת לאברהם: "גר יהיה זרעך בארץ לא להם", ולא אמר לו באיזו ארץ יעברו את הגלות], הטעם לזה כותב השל"ה הקדוש כיון שהקלקול והזוהמא נכנס באדם על ידי הנחש הקדמוני, ופרעה מלך מצרים הוא הנחש הקדמוני, [בספר ישעיה (פרק כז) נקרא פרעה נחש בריח, ובספר יחזקאל (פרק כט) נקרא פרעה התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו אשר אמר לי יאורי ואני עשיתני]. ובזוהר חדש נקרא פרעה מלך מצרים

הפרשיות אלו, יש בהם סגולה לקבל תשובת האדם המתענה בהם על עון הקרי.

ולכן הם מתחילים מן פ' שמות. מפני שאז בפ' ההיא היה התחלת השעבוד. ומסתיימים בפ' משפטים. לטעם שנתבאר שם. ג"כ בענין סמיכות כי תקנה עבד עברי אל מתן תורה. כי אז נגמרו אותם הניצוצות להתקן. בענין כי תקנה עבד עברי וע"ש. גם דע כי עיקר

"דיוקנא דנחש חייבא". [בספר מוסר הרמב"ם לבנו רבי אברהם זצ"ל כותב הרב זצ"ל : "ויש לך בני לדעת כי פרעה מלך מצרים הוא יצר הרע באמת". ובספר מסילת ישרים (פרק ב) כותב שגם היצר הרע נוהג בשיטות פרעה מלך מצרים, לכן סיבב הי"ת שאותן נשמות שנפגמו מחטא אדם הראשון בסיבת הנחש יתגלגלו לארץ מצרים כדי להזדכך מאותה זוהמה שדבקה בהם, על ידי השעבוד שגזר עליהם פרעה מלך מצרים שהוא הנחש הקדמוני.

לכן במצרים ירדו כלל ישראל עד למ"ט שערי טומאה, זאת כדי לברר משם את כל הנשמות שנטמעו בתחתית הקליפה, ולעלות אותם משם עד לדרגה של אדם הראשון קודם החטא, כדברי חז"ל במסכת שבת (קמו.) שכאשר עמדו עם ישראל לרגלי הר סיני פסקה זהומתן, פסיקת הזוהמא באה מכח השעבוד הקשה במצרים שפעל לזכך אותם ולהכינם לקבלת התורה.

מטעם זה כאשר נתבשר אברהם אבינו בברית בין הבתרים : "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", לא הגיב אברהם לשמע הבשורה זו, הוא לא מתפלל ומשתדל לבטלה, מה שלא עשה כאשר הודי לו הי"ת על הפיכת סדום, אז השכים אברהם בבקר, ניסה בכל כוחו לבטל את הגזירה, וכאן שמדובר ביוצאי חלציו, כאן מתנהג אברהם באדישות לא מוסברת, הוא לא מנסה אפילו פעם אחת לעשות כן ? כותב השלה"ק [מסכת פסחים מצה עשירה (אות כא)] שעבור אברהם אבינו היתה זו בשורה נפלאה, שמחה עצומה שמח אברהם אבינו כשאר שמע מאת הי"ת על הזיכוך הנפלא שעתידים בניו לעבור במצרים, כדי לנקותם מזהמת הנחש, להפוך לעם סגולה מכל העמים, דומה הדבר לאב שהיה בנו חולה מאד, והוזקקו הרופאים ליתן לו סם מר כלענה כדי לרפאתו, אף שקשה לאב לראות בצער בנו המתייסר מחמת התרופה, מכל מקום שמח הוא בליבו על נמצא מזור לבנו, כן הוא בענין הזה של גלות מצרים, עם כל הקושי שבדבר, היתה זו בשורה טובה עבור אברהם אבינו, לכן כדי לשמח את אברהם אבינו אמר לו הי"ת את הבשורה הזו כבר בברית בין הבתרים.

אלו התעניות נתקנו בימים אלו. לכפר על עוון שז"ל. שעליהם כתיב שוחטי הילדים וגו' עכ"ל.

טעם נוסף לכך שנקבע התיקון בפרשיות אלה

בספר אור יחזקאל שם כותב המשגיח זצ"ל: "ובאמת יש לראות דפרשיות אלו דימי שובבי"ם המתחילות מפרשת שמות, היינו מתחילת יציאת מצרים ועד למלאכת המשכן, כולן עוסקות בענייני אמונה, וכאשר המשכיל יתבונן בהם, יתנוהו כח ואפשרות להגביר אמונת ד' בקרבו" עכ"ל.

אחר שלמדנו שעיקר העבודה של ימי השובבים היא להתחזק באמונה, אין זמן יותר מתאים לחיזוק בזה יותר מהימים בהם נקראות הפרשיות העוסקות בגלות וגאולת מצרים, כדי לחזק אותנו באמונה, הן באמונה בהשגחת הי"ת בכל הקורה בעולם, והן באמונה בענין השכר ועונש, וכבר כותב הסבא מקלם זצ"ל בספר חכמה ומוסר [חלק א סימן קעא]: "ודי אמונה לקנות ממצרים לבד".

תיקון לפגם הקרי – מקריות

הזכרנו לעיל את דברי רבנו האריז"ל בספר שער רוח הקודש שעיקר התענית במ' ימים אלו לא נתקנו אלא על עון הקרי. וימים אלו מסוגלים להתענות בהם על הקרי יותר מכל ימות השנה.

[עיקר הפגם של החטא הידוע נקרא "קרי" מלשון מקרה, בפרשת כי תצא (פרק כג פסוק יא) "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה", [עיי' רש"י שם (פרק כה פסוק יח) על הפסוק "אשר קרך בדרך" – לשון מקרה. דבר אחר לשון קרי וטומאה], המקרה מעיד על מעידה, על חוסר יציבות.

מקרה הוא גם ההיפך הגמור מהאמונה שכל עניינה הוא להאמין שאין טבע ואין מקרה בעולם אלא הכל בהשגחת הבורא יתברך.

יוסף הצדיק שהיה אחוז במידת היסוד, היה שלם גם במידת אמונה, כמו שאמר לאחיו בפרשת ויגש (פרק מה פסוק ח) : "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוהים", והיה שלם גם במידת הביטחון, כמו שדרשו חז"ל במדרש רבה פרשת מקץ (פרשה פט סימן ג) את הפסוק בספר תהלים (פרק מ פסוק ה) : "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו" זה יוסף. כי הביטחון הוא הוא ענף מהאמונה, כמו שכותב מרן החזו"א זצ"ל בספר אמונה וביטחון (פרק ב) "אבל ענין הביטחון, הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש, הכל בהכרזה מאתו יתברך, [ושם (פרק ב) כותב החזון איש זצ"ל "להאמור האמונה והביטחון אחת היא, רק האמונה היא המבט הכללי של בעליה, והביטחון המבט של המאמין על עצמו, האמונה מבחינת הלכה, והביטחון מבחינת מעשה ..."]".

בגלות מצרים לדעת רבנו האריז"ל נעשה תיקון לאותם הניצוצות של הנשמות שיצאו מאדם הראשון על ידי טפות קרי, התיקון לזה בשעבוד מצרים היה לא רק בעצם העבודה הקשה, אלא בכך שבני ישראל יצאו מגלות זו מחוזקים באמונה בה' יתברך, כמו שהעידה עליהם התורה הקדושה : "ויאמינו בה' ומשה עבדו", שזהו עיקר עבודת הימים האלה להתחזק באמונה כמו שנתבאר.

נראה לפי זה שאם יתענה האדם וירבה בתחנונים בימים אלה, אבל לא נעשה אצלו שום חיזוק בענין האמונה, שזה כפי מה שנתבאר עיקר עבודת הימים הקדושים האלה, שהרי זה אסף רוח בחופניו, ולא ניתקן בזה אצלו כלום, ומאידך מי שחשקה נפשו ליקח חלק בתיקון פגמיו בימים מסוגלים אלה, אך דא עקא שהוא אינו יכול לקבל על עצמו לצום, אם יתחזק בימים אלה בענייני אמונה בהי"ת, בזה זכה לתיקון בעניינים אלו.

עיקר התיקון בימים אלה על ידי עסק התורה הקדושה

הזכרנו לעיל את דברי רבנו האריז"ל בספר שער רוח הקודש, שלתיקון פגם הקרי נהגו בקהילות ישראל להתענות בימים אלה בהם נקראות הפרשיות שובבי"ם.

וכאן המקום להעתיק את דברי האבני נזר זצ"ל בהקדמה לספרו אגלי טל על מלאכות שבת, שעיקר התיקון לפגם זה בימים אלה, הוא לא על ידי התעניות בלבד, אלא גם ובעיקר על ידי עסק התורה והעמל בה.

וזה לשונו שם: "כי תיקון הברית תלוי ביותר בלימוד התורה. וביותר בלימוד התורה בעיון¹⁴. עפ"י מה ששמעתי מאדומו"ר זצ"ל [הרבי מקאצק זצ"ל] בפי' דברי הזוה"ק שעל חטא שז"ל אינו מועיל תשובה משום דתשובה הוא מלב כדכתיב ולבבו יבין ושב וגו'. ופגם שבזרע הוא במוח והרי הקלקול למעלה ממקום התיקון. וכן מצאתי בס' זרע קודש. וע"כ עיון הלכה שהוא במוח. וכ"ש מי שמחדש חדושים הרי התיקון ג"כ במוח".

¹⁴ יסוד זה של בירור מכח עסק התורה נמצא בדברי האור החיים הקדוש על דברי יעקב אבינו בפרשת ויחי (פרק מט פסו' יא): "כיבס ביין לבושו וברם ענבים סותו". בפסוק זה כותב האור החיים נרמז על שני אופני הבירור הפגמים, [הניקיון מפגמי החטא נקרא כיבוס, כדברי דוד המלך בספר תהלים (פרק נא פסו' ד) "הרב כבסני מעוני"], האופן הראשון הוא בחינה של כיבוס ביין, שהכוונה בזה היא לזיכוך שנעשה מכוח עסק התורה שנמשלה לייין, [כן איתא במסכת עבודה זרה (לה.) איתא "מאי כי טובים דודיך מייין? כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם ערבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה, וכן איתא ילקוט שמעוני במדבר (רמז תרפז) על הפסוק בשיר השירים: "הביאני אל בית היין", זה סיני שבו נתנה התורה שנמשלה לייין, שנאמר ושתו ביין מסכתין], והבחינה השניה בדם המרמז לזיכוך שנעשה, באמצעות ייסורים, והבירור שנעשה על ידי עסק התורה כותב האור החיים הקדוש הוא בדיוק כמו הבירור הנעשה באמצעות בחינת התורה, אלא שזו מלאכתו נאה וזו מלאכתו בלתי נאה עיי"ש.

האבני נזר זצ"ל מביא את דברי הזוה"ק, שמפרש את הפסוקים העוסקים בשעבוד מצרים על בחינת התורה, וימרו את חייהם בעבודה קשה זו קושיא, בחומר דא ק"ו, ובלבנים דא ליבון הלכה, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך דא תיקו¹⁵.

ומסיים האבני נזר זצ"ל, כמו שהיה התיקון במצרים מפגם הוצאת שז"ל כידוע ע"י שיעבוד ועבודה גופנית. כ"כ נעשה התיקון ע"י יגיעה ועיון בלימוד התורה והטעם כנ"ל מפני שהתיקון הוא במוח¹⁶ עיי"ש.

על דרך זה כותב האוהב ישראל מאפטא זצ"ל פרשת ויחי :
"ועל פגם הברית תיקנו קדמונינו ז"ל להתענות ולעשות תשובה בימי פרשיות של שובבי"ם כידוע מספה"ק. והנה הגם שנתמעטו כעת כח הדורות בעונותינו הרבים, ואינם יכולים לעשות סיגופים ותעניות

¹⁵ לפי זה מיושב איך נעשה תיקון ובירור זה אצל שבט לוי, כיצד הם התנקו והוכשרו להיות ראויים לבחינה של קבלת התורה, הרי הם לא נטלו חלק בשעבוד מצרים ?

וביותר קשה, איך למדו שבט לוי תורה במצרים, הרי לזה נצרכה הכנה רבה, כל גלות מצרים והשעבוד הקשה שם היתה רק לתכלית הזו, כדי להכשירם להיות ראויים לבחינת התורה, ושבט לוי שלא נטלו חלק בשעבוד אין יכולו להתעסק בתורה ?

לפי דברי הזוהר הקדוש אתי שפיר אומנם שבט לוי לא נטלו חלק בשעבוד הקשה במצרים, אבל כיון שהיו עמלים ועסוקים בתורה הקדושה, מכל התורה הקדושה זכו להתנקות ולהיות מוכשרים לבחינת התורה הקדושה.

¹⁶ בשו"ת אבני נזר חלק אורח חיים (סימן קסט) אחר שסיים ללבן את מלאכת מלבן דכתב : "ובזה אצא ואשבח להגומל חייבים טובות שזכני לברר וללבן ביאור מלאכת מלבן. והוא יטהר וילבן נפשותינו מכל לכלוך וטומאה על ידי שרי' במי דעת. ויזכנו לשוב בתשובה שלימה לפניו ונזכה לטהר את גופינו כתנות עור בכסכוסין. כמאמר הינוקא [בזוה"ק] האי גופא דלא סליק ב' נהורא דנשמתא מבטשין ל'. ויסיר מאתנו האי משכא דחויא. כן יהי רצון אמין"

כראוי, עכ"ז מי שנוגע יראת ה' בלבבו צריך להתאמץ בכל יכלתו ולעשות תשובה על זה החטא כי גדול הוא מנשוא. ובפרט בימי פרשיות של שובבי"ם המסוגלים לכך.

ומוסיף הרבי זצ"ל: "ועיקר התשובה הוא ע"י תורה ותפלה וצדקה, כל אחד ואחד לפי יכולתו, ובפרט בלימוד תורה שבע"פ ולברר הלכה בליבון ובירור יפה, בזה הוא מקבץ חלקי הטוב והניצוצין קדישין, ומברר אותן מתוך הקליפות להוציא בולעם מפיהם, בסוד חיל בלע ויקיאנו, וזהו עיקר התיקון של פגם הברית. כי לימוד תורה שבע"פ בכוונת הלב וביראת שמו ית' הנכבד והנורא. וכל שכן מי שזוכה ללמוד תורה לשמה ממש, וע"י תשובה כראוי מאסף ומייחד כל חלקי הטוב והניצוצין קדישין למקורן ולשורשן לה' תתאה, ומייחד אותה בבעלה.

